

De positie van Nederland in internationaal verband

DR. W.F. DUISENBERG*

Hoewel de weg naar herstel lijkt te zijn ingezet, is de economische prestatie van Nederland vergeleken met die van de overige OECD-lidstaten niet indrukwekkend. Zeker gezien het verder oplopen van het arbeidsaanbod en de arbeidsproductiviteit is de lichte toename van de investeringen niet toereikend om stijging van de werkloosheid te voorkomen. In dit artikel bespreekt de auteur allereerst de in zijn ogen benodigde binnenlandse maatregelen. Het is, zo constateert hij, onwaarschijnlijk dat kapitaalintensieve bedrijven er in slagen voldoende werkgelegenheid te creëren. Veeleer zullen arbeidsplaatsen ontstaan in de dienstensector en de kleinschalige industrie. Voorwaarde is dan wel dat de arbeidskostenontwikkeling gematigd blijft. Zo zal er voor moeten worden gewaakt dat arbeidstijdverkorting tot kostenstijgingen en onderbezetting van de productiecapaciteit leidt. In het vervolg van het artikel gaat de auteur in op de vraag hoe de magere economische prestatie van Nederland is te verklaren. Te laat is onderkend, zo stelt hij, dat de daling van de wereldhandel vanaf 1979 om structurele maatregelen vraagt. Ten onrechte zijn conjunctureel-politieke maatregelen genomen die de vermogensverhoudingen en de winsten hebben aangetast. Het huidige beleid staat voor de zware opgave de zo ontstane achterstand in te lopen. Een omvangrijk en langdurig beleid gericht op beheersing van de arbeidskosten, reductie van het financieringsstekort en, op monetair gebied, verlaging van de rentestand, is daarbij een voorwaarde. Het recent gepresenteerde alternatief van de hoogleraren Kolnaar en Schouten leidt volgens de auteur slechts tot uitdijing van de budgetsector, en zet de economie op het verkeerde spoor.

Inleiding

De jongste ramingen van de OECD laten zien dat het internationale herstel zich krachtiger aftekent dan eerder werd voorzien. Met name de VS maken al geruime tijd een voorspoedige ontwikkeling door die zich naar verwachting ook in 1984 zal voortzetten. Europa blijft daarbij vergeleken nog duidelijk achter, al worden voor enkele grotere EG-landen (Engeland, Italië en Duitsland) in 1984 groeivoeten verwacht van rond 2%. Ook in ons land lijkt de conjuncturele opleving op gang te zijn gekomen, zij het tot dusverre nog niet erg overtuigend, vooral ook omdat de investeringen nog weinig van de verwachte verbetering te zien hebben gegeven. Voor 1984 ligt echter een duidelijker investeringsherstel in het verschiet. Nederland loopt daarmee wel in dezelfde richting als een aantal belangrijke geïndustrialiseerde landen, maar het loopt daarmee niet in de pas. Al sedert 1977 heeft Nederland het reeds sterk afgezwakte internationale groeitempo niet meer kunnen bijhouden. Ten opzichte van de in de OECD verenigde industrielanden is sindsdien een groeiachterstand van ca. 10% ontstaan. Ruwweg zou kunnen worden gesteld dat de huidige, ook internationaal gezien forse werkloosheid in ons land in elk geval 5 procentpunten (ruim 200.000 personen) lager zou zijn geweest, wanneer we met het groeigemiddelde van de andere landen in de pas waren gebleven. Voor meer groei is echter nodig dat de ongunstige trend in de investeringsontwikkeling wordt omgebogen.

Investeringen en werkgelegenheidsherstel

In procenten van het bruto nationaal produkt lag het investeringsniveau in Nederland in 1979 ongeveer op het OECD-niveau

(12%); Japan lag aanzienlijk boven dat gemiddelde, België en Italië lagen eronder. De teruggang sindsdien was in Nederland groter dan in vele andere landen. Feitelijk vertoonde de investeringsquote al sinds 1970 een dalende tendens. In 1965/1969 lag zij nog op circa 16% van het bruto nationaal produkt. De eerste oliecrisis deed de investeringsquote tijdelijke extra scherp dalen, terwijl de verbetering die tussen 1976 en 1979 optrad – anders dan na eerdere recessies – slechts een beperkt herstel bracht, dat evenwel door de tweede oliecrisis weer ongedaan werd gemaakt. De cijfers krijgen een extra accent als gelet wordt op het investeringsniveau na aftrek van afschrijvingen. De netto investeringsquote van bedrijven had in 1983 een waarde van ternauwernood 2½% bereikt. Rond 1970 was dit 9 à 10% (zie tabel 1).

Gezien de verwachte ontwikkeling van het arbeidsaanbod staat het Nederlandse bedrijfsleven voor een majeure taak, ook in internationaal opzicht. Het zal een zeer belangrijke bijdrage moeten leveren aan de opvang van de groei van de beroepsbevolking, die voor de komende jaren op 1½% wordt geraamd, aanzienlijk meer dan in andere OECD-landen waar de groei gemiddeld half zo groot is. Voort zal het bedrijfsleven het overgrote deel van het huidige – ook internationaal bezien – hoge aantal werklozen weer in het productieproces moeten weten te absorberen (17½% van de afhankelijke beroepsbevolking). Het betreft hier het *overgrote* deel, omdat het zich laat aanzien dat slechts een beperkt deel daarvan bij een weer aantrekken van de conjunctuur zonder meer zal kunnen worden ingeschakeld; vooral immers in de industrie zijn in de afgelopen jaren vele productie-

* President van De Nederlandsche Bank.

Tabel 1. Bruto investeringen van bedrijven in een aantal OECD-landen (exclusief woningen) a)

	1965/1969	1970/1974	1975/1979	1979	1983
Nederland	15,9	14,3	11,7	12,2	10,6
België	12,6	12,9	11,6	10,6	10,1
Bondsrepubliek Duitsland	12,8	13,4	12,0	12,4	12,3
Frankrijk	14,7	13,7	12,4	12,0	10,9
Verenigd Koninkrijk	12,3	12,6	13,0	13,3	11,9
Italië	10,4	11,7	11,0	10,6	8,5
Verenigde Staten	12,4	12,1	11,7	12,8	11,2
Japan	21,7	22,1	18,2	18,5	17,0

a) Tot en met 1974 in procenten van het bruto binnenlands produkt; nadien in procenten van het nationale inkomen

installaties afgestoten zonder dat daar nieuwe voor in de plaats zijn gekomen.

Een algemene factor waarmee vervolgens rekening moet worden gehouden, is de produktiviteitsstijging, onder meer in samenhang met herinvesteringen in meer geavanceerde arbeidsbesparende produktie-installaties. De trend hierin lag gemiddeld genomen voor het Nederlandse bedrijfsleven in de orde van 1½ à 2% en aangenomen mag worden dat die trend zich voort zal zetten. Uitgaande van de thans voorziene groei van het arbeidsaanbod in de komende jaren en van de trendmatige produktiviteitsstijging is alleen al om de huidige structurele werkloosheid niet verder te laten toenemen, een produktiegroei nodig van 3 à 3½%.

Het is moeilijk, zo niet onmogelijk, een enigszins betrouwbare raming te geven van het bedrag aan investeringen dat nodig zal zijn om de werkloosheidsproblematiek in ons land tot een oplossing te brengen. Vast staat evenwel dat het investeringsniveau als geheel bezien in de komende jaren met vele procenten van het bruto nationale produkt omhoog zal moeten gaan en dat ons macrobeleid zich daarop zal hebben in te stellen.

Er zijn thans 3¼ miljoen mensen werkzaam in de marktsector. Bij een evenredige toeneming van de werkgelegenheid in de marktsector en de collectieve sector zouden de komende jaren in de marktsector telkens zo'n 100.000 à 125.000 arbeidsplaatsen moeten worden gecreëerd. Zouden wij de investeringskosten per nieuwe arbeidsplaats stellen op f. 50.000 – een uitermate laag bedrag – dan gaat dat per jaar ca. f. 5 mrd. (1½% van het bruto nationaal produkt) kosten. De gemiddelde nieuwe arbeidsplaats kost echter ongeveer het drievoud hiervan, terwijl de kosten in sommige sectoren kunnen oplopen tot f. 0,5 mln. of meer. Hanteren we de kosten van de gemiddelde nieuwe arbeidsplaats als uitgangspunt, dan zijn jaarlijks extra investeringen noodzakelijk van f. 15 à f. 20 mrd. En dan is er nog niets gedaan aan werkgelegenheidscreatie voor dat deel van de huidige werkloosheid dat bij het aantrekken van de conjunctuur niet vanzelf verdwijnt. De genoemde bedragen zijn zo fors dat het weinig waarschijnlijk lijkt dat het de kapitaalintensieve industrie zal zijn, die het werkgelegenheidsvraagstuk in ons land zal kunnen oplossen. Daarvoor zullen in de marktsector voor een belangrijk deel anderssoortige arbeidsplaatsen moeten worden geschapen, waarbij vermoedelijk zal moeten worden gedacht aan de dienstensector en de kleinschalige industrie.

Gelet op het feit dat de oplossing van de werkloosheidsproblematiek voor een niet onbelangrijk deel in arbeidsintensieve sectoren zal moeten worden gevonden, is er alles aan gelegen dat arbeid „betaalbaar” blijft. Een zeer gematigde loonkostenontwikkeling voor een reeks van jaren is onvermijdelijk, waarbij loonniveau en loonverschillen meer bij de marktverhoudingen zullen moeten gaan aansluiten dan thans het geval is. Het voerststaande impliceert eveneens dat arbeidstijdverkorting de loonkosten niet mag opdrijven noch mag leiden tot vermindering van de bedrijfstijd, omdat dit laatste doorgaans een geringere benutting van de kapitaalgoederen voorraad impliceert. Gelet op het thans lage investeringsniveau en de geringe winstgevendheid van het bedrijfsleven ware de inschakeling van meer mensen in het arbeidsproces veeleer tot stand te brengen via een grotere benutting van de bestaande kapitaalgoederen voorraad, d.w.z.

via een verlenging van de bedrijfstijd. Voor zover ter oplossing van de werkloosheidsproblematiek een beroep zal moeten worden gedaan op arbeidstijdverkorting, verdeling dus van de beschikbare arbeid, zal dit zodanig moeten geschieden dat geen geweld wordt gedaan aan de eerste prioriteit: het behoud van bestaande en het scheppen van echte nieuwe arbeidsplaatsen.

De oorzaken in internationaal perspectief

Terugkomend op het investeringsbeloop kan worden gesteld dat een aantal factoren een rol heeft gespeeld bij de ongunstige trendmatige ontwikkeling van de bedrijfsinvesteringen. Deze factoren verschillen niet wezenlijk van die in andere industrielanden. Wél loopt van land tot land de intensiteit ervan uiteen.

Eén van de factoren is een afnemende groei van de afzet, met direct hieraan gekoppeld een teruglopende bezettingsgraad van de productiecapaciteit. Deze groeivertraging was voor een belangrijk deel het gevolg van een tragere ontwikkeling van de wereldhandel, na de ernstige verstoringen in het afgelopen decennium. Ik denk in dit verband aan de exorbitante prijsstijgingen in de energiesfeer, die werden gevolgd door zware ruilvoetverliezen in de industriële landen, toenemende financieringsproblemen voor de niet-olieproducerende ontwikkelingslanden en protectionistische maatregelen. Juist op het terrein waar zich de grootste schokken voordeden – dat van energie-intensieve producten – is ons land sterk vertegenwoordigd. Zo was de daling van de macro-economische investeringsquote in de jaren 1973-1979 vrijwel geheel gelokaliseerd bij de olieraffinerijen, de chemische industrie en ook de basismetalaanindustrie, een daling die in deze sectoren daarna niet meer werd ongedaan gemaakt.

Ondanks de eenzijdigheden in ons produktiepakket heeft Nederland na de eerste oliecrisis het internationale groeitempo tot in de tweede helft van de jaren zeventig weten bij te houden. Dit ging echter ten koste van en het overheidsbudget en de winstgevendheid in het bedrijfsleven. Achteraf kunnen we vaststellen dat de beleidsreactie op het wegvallen van een stuk buitenlandse vraag te zeer geënt was op traditionele conjunctuur-politieke opvattingen en te weinig oog had voor de opgetreden structuurverschuivingen. De realisering dat „oude tijden nooit weerom zullen keren” werd derhalve nog niet in beleid vertaald. Het gevolg was dat aan de vooravond van de tweede oliecrisis in 1979 bij overheid en bedrijfsleven onvoldoende buffers aanwezig waren om tegenvallers op te vangen. Een analoog proces heeft zich vooral ook voorgedaan in andere kleine landen met een sterke oriëntering op de wereldmarkt, die van fluctuaties in de wereldhandel het meest te duchten hebben; ik denk aan landen als België en Denemarken.

Vloeiende de investeringsvertraging in eerste instantie voort uit de ontwikkeling van de wereldeconomie, in tweede instantie zijn daar als cumulatief werkende factoren bijgekomen de uit de hand lopende overheidsfinanciën en de uitgeholde winst- en vermogenspositie van het bedrijfsleven. Aan de verslechtering van de bedrijfswinsten lag vooral de ontwikkeling van de reële arbeidskosten ten grondslag (zie tabel 2). De reeks van olieprijsverhogingen in 1973/1974 en 1979/1980 hebben op deze ontwikkeling een duidelijk stempel gedrukt. De gevoelige ruilvoetverliezen die hiervan het gevolg waren kwamen vooral ten laste van het bedrijfsleven.

Tabel 2. Mutatie van de arbeidsinkomensquote in een aantal EG-landen, in procentpunten a)

	1960/1973	1973/1983
Nederland	13½	9½
België	1½	5½
Denemarken	•	–1
Bondsrepubliek Duitsland	6	–1½
Frankrijk	–2	7
Verenigd Koninkrijk	2½	3½
Italië	2	5½

a) Voor de gehele economie; Nederland: bedrijven, exclusief delfstoffenwinning, openbare nutsbedrijven en exploitatie van woningen.

Hoewel een vergelijking van internationaal cijfermateriaal – met name als het om niveaus gaat – wat hachelijk is, blijkt dat zowel qua niveau als ontwikkeling de arbeidsinkomensquote in Nederland bij de meeste andere OECD-landen uit de pas loopt. De quote bedraagt thans ruim 90%, bijna 10 procentpunten meer dan in 1973. Ter vergelijking: zij ligt ook belangrijk hoger dan in Duitsland, waar de quote thans op 82,5% ligt, hetgeen 1½ procentpunt beneden het cijfer voor 1973 is. De winstgevendheid van het Nederlandse bedrijfsleven is dan ook, ook bij internationale vergelijking, uitermate laag. Aan dit alles heeft ongetwijfeld de – ook in vergelijking tot het buitenland – forse expansie van de collectieve uitgaven een belangrijke bijdrage geleverd. De daarvoor benodigde lastenverzwaringen werden immers in belangrijke mate afgewend op het winstinkomen, vooral via de stijging van de primaire arbeidskosten.

Het zoëven geschetste proces van winsterosie ging gepaard met een voortdurende verslechtering van de vermogensverhoudingen in het bedrijfsleven. Ook al staan de beschikbare gegevens hieromtrent een onderlinge vergelijking tussen landen niet direct toe, de verhoudingsgewijs ongunstige winstontwikkeling alsmede het – tot voor kort – vrijwel volledig ontbreken van aandelenemissies vormen toch wel een aanwijzing dat ons land ook in dit opzicht ongunstig afstak. Gelukkig is er de laatste tijd op dit punt een kentering te zien. Enkele bedrijven die een herstructureringsproces achter de rug hebben of die verhoudingsgewijs minder hebben geleden van de economische teruggang, hebben gebruik gemaakt van het verbeterde klimaat op de beurs door aldaar nieuw risicodragend kapitaal aan te trekken.

Voor vele bedrijven geldt dat de uit het lood geslagen vermogensstructuur een belemmering vormt voor het opnemen van kredieten. Voor zover die bedrijven nog wel beschikken over eigen middelen uit hoofde van winsten, afschrijvingen, intering op voorraden en dergelijke, is er de begrijpelijke neiging om deze aan te wenden voor schuldaflissing ter verbetering van de vermogensstructuur. Ook zien wij dat aantrekkelijke mogelijkheden in de risicomijdende sfeer in concurrentie treden met productieve investeringen. Aldus zal winstherstel met aanzienlijk meer vertraging dan in het verleden tot uitdrukking komen in een opleving van de investeringen.

De vermogensproblematiek heeft nog meer accent gekregen doordat het bedrijfsleven niet alleen veel meer kredieten heeft moeten opnemen, maar in het recente verleden voor die kredieten ook een veel hogere rente heeft moeten betalen. Zo is gebleken dat in de periode 1978-1981 de uitgaven voor rente met ruim f. 8 mrd. stegen, waarvan f. 4½ mrd. als gevolg van de toegenomen kredietverlening en f. 3½ mrd. als gevolg van de opgelopen rente. Dan gaat het nog alleen maar om de schuldverhoudingen met binnenlandse financiële instellingen. Aan de bovengeschetste ontwikkeling is gelukkig geleidelijk een halt toegeeroepen, enerzijds door de verlaging van de rentestand en anderzijds door de omslag in het financieringssaldo van het bedrijfsleven. Het traditionele financieringstekort van het bedrijfsleven is na 1980, vooral onder invloed van de scherpe daling van de netto investeringen, omgeslagen in een niet onaanzienlijk overschot. Dit duidt erop dat het netto financiële vermogen (financiële vorderingen minus verplichtingen) van het bedrijfsleven gegroeid is. Dit is vooral tot uitdrukking gekomen in een stijging van het liquiditeitsbezit en in een aanzienlijke vermindering van het groeitempo van de schuld. Mede op grond van het bovenstaande mag worden aangenomen, dat in de afgelopen jaren de verhouding eigen/vreemd vermogen is verbeterd.

Een alternatief plan?

Gelet op de ongunstige ontwikkeling van de bedrijfswinsten in het afgelopen decennium en de noodzaak tot een substantiële verhoging van de investeringsquote te komen, is het niet verwonderlijk dat inmiddels achtereenvolgende kabinetten maatregelen hebben getroffen ter stimulering van de investeringen. In dit verband moet met name worden gedacht aan de Wet op de investeringsrekening (WIR). Uiteraard kan men twisten over de meest wenselijke vorm van de investeringsstimulansen. Dit geldt te meer, omdat de bestaande macro-economische modellen niet of nauwelijks uitsluitel kunnen geven over de effecten van de verschillende varianten die op dit gebied denkbaar zijn.

Het gaat mij echter veel te ver om, zoals recent de hoogleraren Schouten en Kolnaar in een artikel in *Maandschrift Economie* hebben gedaan, het zwaartepunt van het bezuinigingsbeleid te verleggen naar de kapitaaloverdrachten (vermogensoverdrachten en kredieten). Uiteraard ben ik er verheugd over dat ook naar het oordeel van beide hoogleraren de pogingen om het duizelingwekkend hoge financieringstekort terug te dringen terecht zijn. Maar verder gaat mijn vreugde niet. Als Schouten en Kolnaar betogen dat de investeringspremies maar omlaag moeten of een verlaging van de vennootschapsbelasting slechts weggegooid geld is, doen zij dat op pure korte-termijnoverwegingen. De negatieve bestedingseffecten van een verlaging van bijvoorbeeld de WIR zijn op de korte termijn inderdaad geringer dan die van een verlaging van de inkomensoverdrachten. Maar de keuze die zij op grond daarvan maken betekent het volstrekt voorbijgaan aan de enorme expansiedrift van de collectieve sector, de scheefgegroeide verhouding tussen de collectieve sector en de marktsector in het verleden, de aantasting van het zelf-genererend vermogen van het bedrijfsleven door de erosie van de bedrijfswinsten, de noodzaak tot een consistent beleid enz. enz.

Hoe gemakkelijk beide auteurs over structurele problemen heenstappen, blijkt wel uit hun opmerking dat de totale collectieve sector zijn werkgelegenheid overeenkomstig de aanwas van de beroepsbevolking kan uitbreiden, omdat de niet-actieven toch alle op de een of andere manier ten laste van het budget komen. Of het aldus verder uitdijende overheidsapparaat in latere jaren ook weer ingekrompen kan worden, wordt niet besproken. Evenmin over hoe dit alles dan te rijmen valt met hun uitspraak: „de marktsector is uiteraard het draagvlak voor de collectieve sector”; zij moeten toch weten dat ook draagvlakken kunnen bezwijken door overbelasting. Over een eventuele vergroting van het absorptievermogen van het bedrijfsleven en de daarvoor benodigde rendementsniveaus wordt niet gerept. De rentabiliteit op het eigen vermogen van het Nederlandse bedrijfsleven is echter erg laag. Uit de CBS-publikaties over de jaarrekening van beurs-nv's blijkt voor deze groep (exclusief internationals) de rentabiliteit in de afgelopen jaren op 5 à 6% te kunnen worden gesteld. Onder normale verhoudingen zou dit percentage veeleer 10 à 15% dienen te bedragen. Blijkens gegevens voor het jaar 1981 (voor latere jaren zijn nog geen gedetailleerde cijfers beschikbaar) zou afschaffing van de WIR de rentabiliteit op eigen vermogen van bedoelde groep bedrijven terugbrengen tot rond 1%! Natuurlijk, macro-berekeningen over hoe de Nederlandse economie moet worden gerund, kunnen hun verdienste hebben, maar als men daarbij geheel voorbijgaat aan de consequenties op een minder geaggregeerd niveau, dan kan dat leiden tot bepaald onverantwoorde beleidsadviezen. Overigens heb ik ook tegen de calculatiemethode die de heren Schouten en Kolnaar hanteren ernstige bezwaren, maar ik acht mij ontheven van de noodzaak daarop in te gaan. Ik kan mij namelijk niet goed voorstellen dat er bij het huidige hoge werkloosheidsniveau aanhangers gevonden kunnen worden van een beleid dat de nog resterende rentabiliteit op het eigen vermogen met een klap groten-deels zou wegvagen.

Enkele slotopmerkingen

Terugkomend op de hoofdlijn van mijn betoog zou ik willen stellen dat, ofschoon in diverse opzichten een keer ten goede is opgetreden, de conclusie toch niet anders kan zijn dan dat, gelet op de opgelopen achterstanden en de verwachte groei van de beroepsbevolking, in ons land een grote en langdurig volgehouden krachtsinspanning is vereist. Wat het macro-economische beleid betreft is het zo dat alle onderdelen – het budgettaire en fiscale beleid – simultaan en in onderlinge afstemming gericht dienen te zijn op het herstel van de sector waar de groei moet worden gerealiseerd, de marktsector, wil een optimaal effect worden verkregen. Alleen dan maken specifieke maatregelen – zoals de WIR, maatregelen ter versterking van het risicodragend vermogen, deregulering, stimulering van kansrijke activiteiten en andere facetten van het herindustrialisatiebeleid – de beste kans een wezenlijke bijdrage in de goede richting te geven.

Het monetaire beleid zal moeten bijdragen tot het herstelproces door te streven naar een zo laag mogelijk renteniveau:

uiteraard binnen de grenzen die daaraan in een kleine en zeer open economie zijn gesteld. Dit gebeurt onder meer via de wijze waarop de wisselkoersdoelstelling wordt geformuleerd, waarbij koersstabiliteit en inflatiebestrijding vooropstaan. Binnen het Europese Monetaire Stelsel zijn Nederland en de Bondsrepubliek de twee landen met een duidelijk lagere inflatie dan de meeste andere OECD-landen en als enige zonder betalingsbalanstekort. Daarmee hangt vervolgens weer samen een relatief laag renteniveau. Dat is, naar mijn oordeel, een positie om aan vast te houden.

Nauw met het rentebeleid is verbonden de wenselijkheid tot terugdringing van het financieringstekort van de overheid. Dit tekort – dat in 1983 gelukkig niet de omvang van 12,4% van het netto nationale inkomen heeft bereikt, zoals in september jl. nog werd verwacht, maar niettemin zeer hoog is geweest (ca. 11 ½ %) – kon op de kapitaalmarkt worden gefinancierd dank zij de geringe vraag van het bedrijfsleven en het vrijwel onverminderd doorgaan van het particuliere besparingsaanbod. Als de investeringen weer aantrekken, zal het tekort drastisch moeten zijn gereduceerd. De doelstelling van de regering van een tekort van 7 ½ % van het netto nationale inkomen in 1986, zonder dat dit gepaard gaat met lastenverzwaring, moge althans op grond van de verwachting van eerst langzaam aantrekkende investeringen als doelstelling voor de middellange termijn aanvaardbaar zijn, op wat langere termijn valt met het oog op een evenwichtige groei (en ik herinner daartoe aan mijn eerdere opmerkingen inzake de gewenste stijging van de investeringsquote) aan een verdere tekortreductie niet te ontkomen.

Ik wil er geen twijfel over laten bestaan dat naar mijn oordeel met het voor 1984 ingezette beleid ten aanzien van financieringstekort en lastendruk de juiste richting is ingeslagen. Evenzeer ben ik van oordeel dat de reeds enkele jaren aan de gang zijnde matiging van de arbeidskosten als zeer positief moet worden aangemerkt. Waarschuwen wil ik echter voor de in sommige kringen de kop opstekende gedachte dat een dergelijk beleid slechts een enkel jaar zou behoeven te worden volgehouden om de structurele problematiek van de Nederlandse economie tot een oplossing te brengen.

In dit verband is het nuttig te bedenken dat het Nederlandse beleid bepaald niet uniek is en dat in sommige andere landen reeds eerder en zeker zo diepsnijdend is ingegrepen. Wat de actieve correctie van de tekortposities van de collectieve sector betreft denk ik daarbij vooral aan het Verenigd Koninkrijk, Duitsland en, buiten Europa, aan Japan; landen die in de afgelopen jaren ook daadwerkelijk hun tekorten wisten te verminderen, landen ook waar het herstel – na dat in de Verenigde Staten – het snelst en het sterkst van de grond begint te komen (zie tabel 3). Ook in 1984 blijft in deze landen het beleidsaccent liggen op verdere reductie of tenminste stabilisatie van de tekorten. Frankrijk en Denemarken hebben inmiddels hun eerdere expansieve koers verlaten en mikken thans – evenals België – op sanering van hun overheidsfinanciën. Illustratief is ook hier weer de ontwikkeling in West-Duitsland, waar het tekort in 1984 vermoedelijk kan worden teruggebracht tot 2% van het bruto nationale produkt; dit is ongeveer het structureel aanvaardbaar geachte niveau in dat land.

Laten we evenmin de illusie hebben dat Nederland opeens koploper zou zijn wat betreft maatregelen ter versterking van de marktsector. Er is eerder sprake van het wegnemen van achterstanden. Lastenverlichting voor het bedrijfsleven, faciliteiten op het gebied van investeringen en stimulering van risicodragend vermogen, vormen elementen die we in de ons omringende landen alom kunnen aantreffen. Wat het laatstgenoemde element betreft, kunnen we bij voorbeeld vaststellen dat de meeste EG-landen in het verleden reeds maatregelen hebben genomen ter gehele of gedeeltelijke vermindering van dubbele belasting van dividend. Nederland en Luxemburg vormen hierop een uitzondering. Daarnaast hebben Frankrijk, België en het Verenigd Koninkrijk in het recente verleden maatregelen getroffen die de aankoop van aandelen fiscaal aantrekkelijker maken.

Het zal duidelijk zijn dat de Nederlandse economie zich gedurende een reeks van jaren op essentiële punten ongunstiger heeft ontwikkeld dan elders het geval was. Wil ons land de problematiek van een zeer hoge en nog altijd groeiende werkloosheid te boven komen, dan zal door alle betrokkenen – overheid, werknemers en bedrijfsleven – een uiterste inspanning moeten worden geleverd, gericht op het bereiken van een steiler groeipad. Het groeitempo van de werkgelegenheid zal dat van de ons omringende landen dienen te overtreffen: en vanwege de opgelopen achterstand, en vanwege de sterkere aanwas van de beroepsbevolking in de komende jaren. De noodzakelijke beleidsinspanning zal dan ook dienovereenkomstig krachtiger moeten zijn dan elders. In dit verband kan hoop worden geput uit het feit dat thans de juiste wegen zijn ingeslagen: beheersing van de overheidsfinanciën, accent op herstel van de marktsector, en inperking van administratieve belemmeringen. Niet uit het oog mag echter worden verloren dat het voor een deel nog slechts beleidsvoornemens zijn.

Mits standvastig en met overtuiging voortgezet, wordt de mogelijkheid geopend aan te haken bij de thans in opwaartse richting gestuwde internationale conjunctuur. Onze internationale concurrentiepositie is gesterkt, dank zij de matiging van de reële arbeidskosten, de lage inflatie en de relatief lage rente, op hun beurt mede een uitvloeisel van de sterke positie van de gulden. Het daardoor kunnen profiteren van de internationale opleving, te zamen met de reeds enige mate herstelde vermogenspositie van vele bedrijven, kan dan ook uitzicht bieden op herstel van het vertrouwen in de toekomst van het bedrijfsleven: een noodzakelijke voorwaarde voor het opleven van de investeringsactiviteit.

W.F. Duisenberg

Tabel 3. Financieringstekorten van de overheid in een aantal EG-landen (in procenten van het bruto nationaal produkt) a)

	1979	1981	1984
Nederland	3,75	5,5	7,25
België	7,5	12,75	11,25
Denemarken	1,75	7,25	8,0
Bondsrepubliek Duitsland	2,75	4,0	2,0
Frankrijk	0,75	1,75	3,5
Verenigd Koninkrijk	3,25	2,75	2,0
Italië	9,5	11,75	10,0

a) Exclusief financiële transacties.